

De folki

MEDLEMSTIDNING FÖR GOTLANDS GENEALOGISKA FÖRENING

NR 1 • 2009

Aktuellt 2009

Släktforskningens Dag

Välkomna till Släktforskningens Dag! Vi har bokat Almedalsbibliotekets foajé i Visby den 21 mars kl 11-15. Kom dit och prata släktforskning!

Medlemsmöte

Välkomna till öppet medlemsmöte lördag den 4 april kl 12-ca 15-16 på Almedalsbiblioteket i Visby. Vi samlas i forskarrummet i basvåningen. Där finns även en släktforskardator med de flesta aktuella program inlagda. Även den som vill ha handledning är välkommen till mötet.

Samtidigt måste vi klara av en paragraf som inte kom med vid årsmötet i februari: antalet styrelsemedlemmar. Kallelse härmed till kompletterande möte om detta. Detta troligen korta tilläggsmöte tar vi kl 14.

Sommarmötet

blir i år vid Gotlandståget, Dalhem den 28 juni kl. 14.00-17.00. Vi får en guidning på museet och en tur med tåget. Föreningen bjuder på fika.

Skicka in ditt bidrag till tidningen.

Vi saknar just ditt bidrag i Oe Folki! Långt eller kort, om ett problem eller något spännande, en fråga eller ett debattämne, allt passar om det har anknytning till släktforskning. Vi hjälper till och redigerar om så önskas.

I detta nummer

- Sid 3 Ordföranden har ordet
- 4 Vad en anträffad gravsten kan leda till
- 6 Claes Claassen, skeppare i Visby
- 8 Från Björneborg i Finland över Gorkij i Tartarstan till Öja på Gotland

Omslagsbild: Brunnsporten, Visby ringmur
Foto: Åke Brunberger

Gotlands Genealogiska förenings styrelse

Ordförande och redaktör

Kerstin Jonmyren
Vintervägen 15, 611 36 NYKÖPING
Tel. 0155-21 92 78, kerstin.jonmyren@home.se

Vice ordförande

Vakant

Sekreterare

Vakant

Kassör

Hans Peter Larsson
Backluravägen 17C 2, 149 43 Nynäshamn
Tel: 08-520 179 09, h.p.larsson@telia.com

Ledamot

Vakant

Ledamot

Freddie Claesson
Snäckers, Hangvar, 624 54 Lärbro
Tel 0498-22 70 18, freddy_claesson@hotmail.com

Ledamot

Vakant

Ledamot

Vakant

Ledamot

Vakant

Ledamot

Vakant

Layout

Barbro Pettersson
Genvägen 3, 622 65 Gotlands Tofta
Tel 0498-26 57 85, barbrope@telia.com

Webbredaktör tills vidare

Hans Peter Larsson
Backluravägen 17C 2, 149 43 Nynäshamn
Tel: 08-520 179 09, h.p.larsson@telia.com

Revisorer:

Reiner Lindgren och Åke Kahlbom

Revisorsuppleant:

Fredrik Adelsköld

Oe Folki utkommer med fyra nummer per år.
Medlemsavgiften är 175 kr för år 2009.
Plusgiro 85 80 38-3
Hemsida: www.gotlandsgenealoger.se
ISSN 1653-1086

Hej alla medlemmar i vår förening!

Vi har just haft årsmöte i vår förening. Vi träffades på det nybyggda **Arkivcentrum Gotland** i Visby, där både Gotlands landsarkiv och kommunarkiv har sina lokaler. Allt där är verkligen fint, bekvämt för forskare och framför allt ypperligt för alla värdefulla arkivalier. Vi hade där förmånen att bli visade kring av två arkivarier, Jan Östergren och Anders Söderlind i huset och även i de lokaler där arkivalierna förvaras. Mycket intressant!

Jan berättade att arkivet är så nytt att det följer normer som ännu inte är beslutade för förvaring av gamla dokument! Anders påpekade att nyare typer av förvaring av dokument är ytterst opålitliga, CD-skivor, videokassetter, datakassetter, ljudband, t o m datorernas hårddiskar. Dels förstörs de ganska snabbt, dels kommer de ganska snart inte att kunna spelas upp eller visas. De lämpliga apparaterna försvinner ur marknaden. **Papper är alltid det bästa sättet** att förvara dokument och annat på, men inte blandat med plast på något vis.

Gamla smalfilmer på Superåtta, så där 50 år gamla, har dock visat sig hålla rätt bra.

För alla som arbetar med nya **Sveriges Dödbok** eller planerar att göra det!

Vi fick där även veta att arkivet hjälper till med utdrag ur dödböcker för de år som ännu inte är utlagda på SVAR, för dem som håller på med excerperingen av Sveriges Dödbok. Man kan få utdrag på papper för de aktuella åren. Det är bara att vända sig till Arkivcentrum Gotland, gärna per mail, annars per telefon.

För er som ännu inte har adopterat någon socken för den nya Sveriges Dödbok (1901-1947) och vill hjälpa till med Släktforskarförbundets projekt, **hör av er!** Det arbetet är något som gagnar släktforskningen framöver i hög grad.

Föreningens framtid

Fram till i år har vi haft full bemanning i styrelsen och gott om folk att ta på sig uppdrag. Nu plötsligt var det svårt att hitta nya villiga krafter när flera av styrelsemedlemmarna vill göra annat och lämna sina uppdrag. Det blev bara kvar en ministyrelse på tre personer, Hans Peter Larsson, Freddie Claesson och jag. Vi har ändå, som tur är, Barbro Pettersson som har

hand om de viktiga bitarna, redigerande av tidningen och utskickande av våra CD-skivor. Dessutom blev det på årsmötet tillsatt en arbetsgrupp på tre personer, Gertrud Engström, Yvonne Malmqvist och Sebastian Sedersten, som skall svara för programfrågorna. Vi är glada över deras hjälp.

Vi behöver mer hjälp

Vi behöver **fler frivilliga** för att föreningen skall kunna arbeta vidare.

Vi behöver i högsta grad folk till styrelsearbetet. Den som tycker att han eller hon har lite tid över, hjälp oss! Helst gotlandsboende medlemmar.

Vi behöver någon som kan sätta namnetiketter på tidningen och lämna in tidningspacken hos Visby Mail. Där behöver vi en gotlandsboende medlem.

Vi behöver också någon som tar över vår hemsida. Det kan vara någon som bor var som helst i landet.

Vi behöver också någon som vill vara moderator för Gotlandssidan på Släktforskarförbundets Rötter. Även det kan vara någon som bor var som helst i landet.

Hör av er!

Kerstin Jonmyren

Ordförande

*Arkivcentrum i Visby där årsmötet hölls.
Fler bilder finns på sista sidan.*

Vad en anträffad gravsten kan leda till

Av Reiner Lindgren

När jag som nybliven släktforskare gjorde ett besök på kyrkogården i min farfars födelsesocken gjorde jag en svindlande upptäckt.

Först en liten bakgrund:

Min far var född 1905 och uppväxt i Stockholm men ackorderades ut till en sockenskomakarefamilj i Högby församling på norra Öland 1911. Någon släktforskning på fars släkt var inte att tänka på så länge han levde. Där var det stopp.

Adolf Fredrik

Efter min fars bortgång 1967 började släktforskartankarna komma tillbaka. Jag var då tvungen att börja vid min fars födelseförsamling, Adolf Fredrik i Stockholm. Där fick jag genom en väldigt hjälpsam dam på pastorsexpeditionen reda på att min fars föräldrar inflyttat till Stockholm kort före min fars födelse. De kom närmast från Helsingborg. Det hade antecknats att min farfar var född i Näs församling som senare slogs ihop med Gullarps och fördd till Trollenäs församling (M).

Efter min farmors död 1909 hade farfar emigrerat till Nordamerika med de två äldsta sönerna medan den tredje sonen (min far) togs om hand av en moster i Stockholm.

Min farfars far och farfars mor hade sina anor från socknarna runt Eslöv, bland annat Borlunda, Reslöv och Västra Sallerup varför jag för att komma vidare även gick med i Eslövsbygdens Släkt- och Folklivsforskare (ESFF) som verkligen var till stor hjälp med anskaffande av kartor med fastighetsuppgifter och utmärkt guidning när jag för första gången besökte Eslöv i släktforskningsssammanhang, och som jag skall redogöra för här.

I Eslöv

Det var en varm kväll i maj 2001 som jag kom till Eslöv. Jag skulle träffa ESFF:s allt i allo Hjördis Meijer dagen därpå och hade kvällen ledig för egen sightseeing. Jag började med att åka ut till Trollenäs kyrka och kyrkogård där jag vandrade omkring i det vackra kvällsljuset medan näktergalen slog sina första trevande drillar nere i Trollenäs slottsträdgård. Den nedgående solens sista strålar reflekterades

mot kyrkans tornfasad. Det var över 20 grader varmt, otroligt tyst och skönt.

När jag vandrade sakta upp och ned längs gångarna och läste på gravstenar närde jag ett litet hopp om att möjligen känna igen något namn, men så var inte fallet. När jag gått runt hela kyrkogården och bland annat beundrat de vackra gravvårdarna som Trollesläkten hade på kyrkans norra sida, fortsatte jag med kameran i handen nerför den trappliknande gången till slottsträdgården med sina kanaler och dammutvidgningar där en och annan gräsandes synes simmande. Det blev flera bilder med den nedgående solens varma ljus och det vackra slottet som bakgrund.

När jag vandrat tillbaka upp till kyrkogården som ligger ovanpå åbrinken ovanför slottsträdgården beslöt jag att ta en sista sväng bland de nyare gravarna på norra sidan av kyrkan. Och där, när jag såg mot kyrkväggen, var det som om jag fick en stöt för bröstet. Där fanns en ganska ny gravsten omgärdad av en låg buxbomshäck, men det som fick hjärtat att bulsa var namnen på gravstenen, min farfars fars och farfars mors namn.

Jag sprang ut till bilen för att hämta mina anteckningar och konstaterade sedan att födelse- och dödsdatum stämde. Det var verkligen min farfars far och min farfars mor som låg begravda här, med en förhållandevis ny gravsten på graven.

Många frågor inställde sig. Hur kom det sig att det fanns en ny gravsten och en välskött grav när släkten hade emigrerat på 1910-talet? Jag berättade det inträffade för Hjördis Meijer när jag träffade henne dagen därpå och hon lovade forska vidare och höra med kyrkogårds-

förvaltningen. Dagen efter fick jag reda på att gravrätten ägdes av en kvinna med postadress i Spånga.

Hemkommen

Väl hemkommen från denna resa, som blev ett minne för livet med många aha-upplevelser och intressanta upplysningar tack vare ESFF, skrev jag ett brev till gravrättsinnehavaren där jag förklarade varför jag var intresserad och fick två dagar senare ett telefonsamtal där jag efter en stund blev klar över att jag talade med en A-kusin (sysling). Gravrätten hade vidmakthållits av hennes mormor och hade vid mormoderns död förts vidare. Hon informerade mig om att jag hade flera A-kusiner (syslingar) i Sverige och ännu fler i Amerika samt att hon hade en syster bosatt på Fårö, som arbetade i Bungehallen i Fårösund, där jag brukar handla! Och denna kvinna, som jag flera gånger blivit expedierad av, visade sig nu vara min A-kusin. Världen är sannerligen liten!

Där ser man vad en anträffad gravsten kan leda till. Vad jag inte hade upptäckt i min forskning var att min farfars yngsta syster, som emigrerat till Amerika, sedan hade återvänt för att ta hand om sina föräldrar och därefter gift sig här.

Hennes dotter, alltså min fars kusin, levde ännu och var över 90 år. Nu är hon tyvärr borta. Men tack vare denna kontakt har jag fått del av mycken värdefull information om släkten såväl i Amerika som här i Sverige, samt fotografier, brev och mycket annat kärt material. Så ge inte upp om det tar stopp i släktforskningen.

Det kanske räcker med ett besök på en kyrkogård för att komma vidare.

Lycka till!

Vi tackar vår revisor Reiner Lindgren för inlägget. Det finns alltid plats för fler av våra medlemmar att göra ett inlägg i vår tidning!

Förmånliga erbjudande till oss

Som medlem i vår förening får du goda rabatter. Sveriges Släktforskarförbund har tecknat avtal med Geline, Digital Arkiv och SVAR om tillgång till de digitala arkiven.

Geline erbjuder årsabonnemang till det förmånliga priset 1395 kr eller halvårsavtal för 845 kronor.

Arkiv Digital erbjuder årsabonnemang till specialpriset 1095, 100 kronors rabatt mot ordinarie pris.

Ancestry ger 25 procents rabatt på årsabonnemang. Priset blir 1499 kronor mot 1999 kr.

Namn åt de döda

Sveriges Släktforskarförbund har ett projekt igång. man exciperar döda mellan 1901 och 1947 i första hand med hjälp av SVARs dödböcker på nätet. Den som deltar får därmed gratis tillgång till SVAR på nätet under hela den tid som man arbetar i projektet. Gör en insats för framtida gotländsk forskning och ta hand om några socknar på ön! Hör av er, så ger vi närmare beskrivning av hur det går till.

Claes Claassen, skeppare i Visby

Av Gunnar Bäverstig

En kofferdikapten från Helgoland och en kvinna från Visby

Min morfars morfars far hette Claes Claassen, och föddes den 24 februari 1782 på Helgoland och konfirmerades där 1795. Han dog i Visby den 30 november 1849.

Han var gift med Anna Catharina Berg, född den 27 januari 1793 i Visby och död där den 18 juli 1849.

Helgoland är en ö i Helgolandsbukten i Östersjön utanför floderna Elbes och Wesers mynningar. Ön ingår idag i den tyska delstaten Schleswig-Holstein och omfattar 0,64 kvadratkilometer.

1782 var ön erkänd som den danske kungens personliga besittning vilket väl innebar att Claes Claassen då han föddes var att betrakta som den danske kungens undersåte.

1807 besattes Helgoland av England och blev brittisk besittning vid freden 1814. Det torde vara anledningen till att Claes Claassen lämnade Helgoland, han kanske inte kunde förlika sig med att bli engelsk undersåte i stället för dansk.

Den nya vattenleden

Om Claes Claassen lämnade Helgoland omkring 1807 bör han ha seglat från Nordsjön till Östersjön via en då nyligen öppnad kanalförbindelse. Danskarna anlade på 1780-talet den tre meter djupa Ejderkanalen tvärs över södra Jylland, mellan Kiel i öster och Tönning vid floden Ejders mynning.

Färdsträckan mellan Helgoland och Ejder är fem mil. Därefter återstod för Claassen drygt nio mils kanalfärd innan han kunde segla ut i Kielbukten i Östersjön. Genom att välja denna färdväg slapp Claassen runda Danmark för att via Skagerack – där stormar inte är en ovanlig företeelse - Kattegatt och Öresund ta sig in i Östersjön.

Man kan nog dra slutsatsen att han efter att ha seglat in i Kielbukten följde Östersjökusten upp till Helsingfors. Sannolik använde han sig av samma färdväg under sina framtida och vinstgivande seglatser mellan London och Sankt Petersburg.

Familjen Claassen bosatte sig i Visby

I april månad 1813 angjorde det äkta paret Visby hamn. Claes och Anna Catharina hade gift sig samma år, sannolik i Helsingfors, där de hade varit bosatt några år. Troligen hade de lärt känna varandra i Visby. I Visby hamnkontor uppvisade de ett dokument utfärdat av myndigheterna i den finska huvudstaden. Dokumentet lyder inledningsvis:

Sjökapten Herr Claes Claassen, född den 24 februari 1782, med fru Anna Catharina Berg, född den 27 januari 1793, har här fört en anständig och hedrande levnad...

Helsingfors den 20 mars 1813.

Den finska huvudstaden var sannolikt vald som bostadsort med omsorg, emedan staden var en idealisk anhalt för de lönsamma fraktoresor som Claes Claassen företog sig med sina skepp mellan London och Sankt Petersburg.

*Ett skepp på 60 läster
kom seglande från väster,
sett från Visbys vattenfront
en liten prick på fjärran horisont,
Helgoland dess hemort var.
Ombord det fanns ett äkta par,
Anna Catharina Berg och Claes Claassen.
Skeppets namn var Barkassen.*

*Claes Claassen visade goda sjömanstakter,
modig och fräck
drev han ofta sin gäck
med havets makter,
blev berömd för lönsamma frakter,
seglade mellan London och Petersburg sina skepp
och blev med tiden ett sjömansbegrepp.*

Claassenska huset

Några år efter ankomsten till Visby, sannolikt år 1821, förvärvade Claes Claassen en fastighet som därefter fick namnet Claassenska huset. Idag är fastighetens adress Korsgatan 19, och är känd under namnet Brocaféet. Huset, som är en vacker byggnad, ligger alldeles intill hamnen.

Historik om Claassenska huset

I Waldemar Falcks bok Visby förr i tiden från 1989 kan man läsa följande om Claassenska huset:

Bland hamnens äldre bebyggelse kvarstår fortfarande detta hus, förr kallat Torsmanska huset. Huset uppfördes på 1700-talet av övertullinspektören Gustaf Camitz. År 1769 övergick huset i tullinspektören JP Torsmans ägo. Genom giftermål med JP Torsmans dotter Anna, blev Jakob Dubbe därefter ägare till huset. Jakob Dubbe var kring sekelskiftet 1800 en av de mest inflytelserika handelsmännen på Gotland.

År 1838 (Anm. undertecknads forskning har gett vid handen att år 1821 är mer sannolikt) köpte bryggaren Claes Claassen huset som därefter blev gästgiveri. Som näringsställe i olika former har huset tjänat i nära obruten tid och har fortfarande funktion...

I sin bok Skeppargillet i Visby under 250 år skriver Holger Rosman på sidan 135:

Roande är också Säves uppteckningar om skeppares verkliga upplevelser – synnerligen de som handlar om ... Claes Claassens stora förtjänster på frakter mellan London och Petersburg.

På sidan 83 behandlar Rosman de lokaler i vilka Skeppargillet avhöll sina sammanträden och fester:

Räddare ur bekymren blev rådman Jonas Engström som på hösten 1805 lovade societeten att få hålla sammanträdena i hans hus vid Donnersplats mot en hyra av 5 riksdaler banco om året.

Troligen fick man stanna där ända till Engströms död 1828, ty detta år träffades avtal med skepparen Claes Claassen, som erbjöd societeten att hyra hans hus, det nuvarande Brocaféet invid hamnen. För denna lokal som låg synnerligen lägligt till, betalades 10 riksdaler banco i hyra. Efter Claassens död 1842 ansåg man det onödigt att hålla särskild lokal för sina sammanträden.

Claassenska huset, en träffpunkt för sjöfolk

Som framgår av historiken ovan startade familjen Claassen ett gästgiveri, i vilket främst sjömän av olika ursprung sammanstrålade när de besökte Visby:

Familjen Claassen köpte Claassenska huset i Visby, nära hamnen, vågorna och bruset. Där var för familjen ett ständigt snärj, särskilt för Anna Catharina Berg.

Bland gästerna fanns båtsmän, skeppare och sjökaptener,

ja, till och med styrmän som sett sirener.

Där vankades brännvin, öl och mat,

men även övermodigt, tivelaktigt prat.

Mycket fick man höra från krogens gäster,

mest om hårda vindar, kvinnor och läster.

En gammal skeppare satsade sin sista slant på att allt han sa var sant,

satte till och med sin heder i pant.

Han berättade om kulingar, stormar och orkaner, vilka han klarat över hövan galant.

- Stora laster har jag seglat på gotländsk köl, sa han och drack sin sjätte öl.

- exempelvis 500 läster bananer

som sänär fick mitt skepp att kapsejsa.

De lossades i Osakas hamn, av ett dussintal japaner.

Det var förresten där jag träffade en vacker geisha.

Fråga min besättning i Amalias skans,

sa han, och strök sin skepparkrans

över vilken tycktes sväva en hjältegloria.

Det märktes att han var i hatten,

men orkade ändå prata till sent på natten

innan han kom till slutet av sin skepparhistoria.

Då var det dags att sova av sig ruset

i Claassenska huset.

Omfattande verksamhet

Det är bevisligen så att familjen Claassen hade många järn i elden. Jag tänker då närmast på deras fraktaffärer vis sina skepp, gästgiveri- och bryggeriverksamheten samt värdskapet för skeppargillet. Jag är dessutom övertygad om att familjen Claassen och Claes svärföräldrar hade ömsesidig nytta av varandra, i en slags affärssymbios. Anna Catharinas föräldrar var Johan Berg, repslagare och borgare i Visby, och hans hustru Christina Sandberg. Att Claassen fraktade familjen Bergs produkter med sina skepp till olika inhemska och utländsk hamnar tar jag för givet.

Av familjen Claassens bouppteckningar framgår att de hade skaffat sig ansevärda förmögenheter, vilket tyder på att de var framgångsrika i sina verksamheter.

En vinstgivande sjöfart förutsatte jämförelsevis stor dräktighet hos fartygen som seglade på både Nordsjön och Östersjön mellan London och Sankt Petersburg. Claes Claassen fick rykte om sig att "aldrig förlora" sina fartyg – som många andra gjorde.

Mig veterligt förläste aldrig hans fartyg, åtminstone inte med anledning av exempelvis hårda vindar, grundstötning eller eftersatt skötsel, vilket indikerar att han var en skicklig kofferdikapten.

- Viktigast är att inte förlora något av sina skepp. Ibland kan det vara oundvikligt, men om förlisningen beror på okunnighet eller dumdristighet, är det oförlåtligt, lär Claes ha sagt till Fredrik Johan, den ene av sina söner, som sedermera blev källarmästare i Visby samt även kofferdikapten, som sin far.

Den kontroversielle stadsmajoren Claes Petter Claassen
Claes' och Anna Catharinas andre son, Claes Petter blev stadsmajor i Visby och riddare av

svärdsorden. I egenskap av stadsmajor var han en kontroversiell person enligt boken Förr i tiden av Waldemar Falck:

Denna del av fastigheten Södra Kyrkogatan 4, kvarteret Triangeln 1, har till stor del bevarat medeltida murverk. Särskilt välbevarad är den norra delen, i hörnet av Smittens backe. Huset ägdes under en del av 1800-talet av stadsmajoren CP Claassen som bedrev krogrörelse i fastigheten. Han var en kontroversiell person och utbildades i tidningen Fäderneslandet iförd uniform och ridande på en tunna brännvin...

Västervik januari 2009
Gunnar Bäverstig

-----
*Tack Gunnar för artikeln!
Vi uppskattar när någon av våra medlemmar skickar in något om sin släkt - eller annat genealogiskt. Fler är välkomna att medarbeta i vår tidning!*

*Kerstin Maria
Redaktör och ordförande*

Från Björneborg i Finland över Gorkij i Tartarstan till Öja på Gotland.

Av Kerstin Maria Jonmyren

I Öja prästgård bodde vid 1720-talets slut prästen Olof Carnutius och hans hustru Brita Hypping. Olof var prästson från Vamlingbo, med föräldrarna Johannes Carnutius och Cecilia Olofsdotter Hall. Även hans hustru var prästdotter, hade föräldrarna Henrik Hypping och Catharina Stähle från Pernå i Finland. Det låter knappast så märkligt, präster som var prästsoner och gifte sig med prästdöttrar var mer regel än undantag.

Dock, vägen till Öja prästgård hade varit väldigt lång för dem båda. Prästsonen Olof Carnutius, född 1675, utbildade sig till präst i Uppsala. 1703 blev han färdig, mitt under det stora nordiska kriget, i början av den unge kung Karls XII:s långa krigsföretag mot grannarna Danmark, Polen och Ryssland. Regimentena hade stort behov av fältpräster, och många unga präster kände sig kallade att följa arméerna under fälttågen. De flesta av soldaterna var djupt troende och hela tiden avled soldater, i sjukdomar och umbäranden,

någon gång även i fältslag. Prästerna fyllde ett stort behov, som ledare av fältgudstjänster, som själasörjare och begravningsförrättare, men fick väl utstå ungefär samma umbäranden i fält som soldaterna.

Slaget vid Poltava

Olof Carnutius följde med hären till Pommern och sedan vidare till Sachsen, där han blev regementspastor vid Smålands kavalleri. Kungen ledde sedan soldaterna hela den långa vägen bort till Ukraina.

1709 stod det ödesdigra slaget vid Poltava. En liten grupp soldater kunde följa kungen när han flydde till Turkiet, resten av dem blev fångna i Ryssland, cirka 20 000 man. Carnutius blev fången och fördes först till Moskva, 1712 vidare till Kasan och 1714 till Arsamas i Tartariet, numera kallat Tartarstan. Slutligen hamnade han i staden Nischnei - Novgorod, senare kallat Gorkij,

belägen cirka 50 mil öster om Moskva, där han stannade till 1722.

Där blev han bekant med en prästänka från Finland och hennes barn, krigsfångar liksom han. Familjefadern Henrik Hypping hade varit präst i Pernå i Finland, men hade avlidit redan 1714 i Björneborg. Familjens efternamn Hypping kommer av en gård i närheten av Björneborg. Stavningen Hipping förekommer också.

Ryssarnas framfart

Efter 1709 låg hela Finland, liksom även Sverige, öppet för allehanda plundring och förstörelse från rysk sida. Den enväldige kung Karl satt i Turkiet, hans armé var fången i Ryssland, och folket fick klara sig bäst det kunde.

Ålänningarna utrymde nästan helt sin ö i skräck för den ryska framfarten. De flyttade i huvudsak till Roslagen. Ryssarna drog fram utefter den svenska östkusten, plundrade och brände, och gjorde ungefär detsamma vid den finska kusten. Dessutom gjorde de raider in i Finland, plundrade och brände. Därifrån tog de då och då också fångar med sig hem till Ryssland, troligen mest för att visa sin makt. I en sådan raid drogs prästen Hyppings efterlämnade familj med, hans änka fru Catharina, deras två döttrar och minst en son. De bör ha förts till Ryssland under senare delen av 1710-talet, kanske 1716-1717. Kanhända hade familjen ytterligare barn med, som kan ha avlidit i Ryssland.

I dödboken har Öjas nästa präst skrivit om herr Olofs hustru Britas fångenskap i Ryssland att hon och hennes familj "där fått lida mycket ont", vilket inte kan var särskilt svårt att föreställa sig.

Den långa vägen hem från fångenskapen Den 46-åriga prästen Olof Carnutius och prästdottern Brita Hypping, 31 år, gifte sig 1721 i Nischnei-Novgorod. Samma år hade freden i Nystad undertecknats, vilket äntligen gav de svenska och finska krigsfångarna möjlighet att återvända hem. Att återvända låter enkelt, men var det knappast. Den svenska staten var utblottad efter många års krig. Den kunde inte ordna några transporter, utan det var upp till var och en att ta sig tillbaka på egen hand. Avstånden var enorma, exempelvis var det mellan Tartarstan och Sverige minst 100 svenska mil. Många av de 20 000 fångarna från Poltava hade dött under de 12 år som hade gått sedan nederlaget, andra kan ha hittat en försörjning som passade dem där borta och ville bli kvar. Andra återigen ville säkert hem, men kände sig för svaga eller sjuka för att företa sig den långa och ovissa hemfärden.

Hur man tog sig hem – det fanns bara ett sätt. Man fick vandra och gå, dag efter dag, övernatta

där man kunde, tigga mat eller arbeta för maten under vägen. Hur många av oss idag hade vågat oss på den färden? Ungefär 1500 tidigare fångar lyckades ändå ta sig tillbaka hem till det svenskfinska riket, ett utfattigt och krigshärjat rike som måste byggas upp på nytt efter de många krigsåren.

Olof Carnutius tillhörde dem som lyckade ta sig hem. Säkerligen var det en styrka att de var en hel grupp som höll ihop och vandrade tillsammans, prästen Olof och hans nya familj med hustrun Brita, hennes 18-åriga syster Anna Christina och 12-åriga bror Henrik, samt hennes mor Catharina Stähle. Möjligen även en bror Anders.

Väl hemkommen till Gotland blev herr Olof utnämnd till pastor i Stenkumla och fyra år senare, 1727, fick han komma ner till sina gamla hemtrakter, bli kyrkoherde i Öja, grannsocken till hans födelsebygd Vamlingbo. Tyvärr fick han endast två år där, för redan 1729 drabbades han av ett slaganfall och året därpå, 1730 avled han 55 år gammal.

Gården Skoga i Öja

Under sin korta tid i Öja hann Olof Carnutius inköpa gården Skoga i socknen, en gård som då låg öde. De drygt tjugo hårda krigsåren som inledes med en av historiens värsta nödår 1698-1699, hade lagt närmare en fjärdedel av Öjas gårdar för föfot. De är antecknade som öde, och förmodligen hade deras ägare dött, eller möjligen inte förmått att betala skatten och fått lämna gården. Kanhända räckte det med att prästen betalade Skogas obetalda skatter för att få överta den. Enligt gårdsbeskrivningar från den tiden bestod gården av förfallna hus som hade stått öde i årtal. Det gällde säkert att börja sätta i stånd det som ännu fanns kvar, bit för bit.

Tilläggas kan att socknens prästgård vid den tiden var så förfallen att det knappast var möjligt att bo i den. Under krigsåren hade sockenborna haft jämt göra att överleva. Underhåll av kyrka och prästgård hade säkerligen betydligt lägre prioritet för dem.

Herr Olofs hustru Brita överlevde sin make med många år, och dog inte förrän 1769, 79 år gammal. Vid Skoga bodde även hennes 14 år yngre syster Anna Christina. Hon gifte sig först 1746, 42 år gammal med den flera år yngre Per Hansson från en liten granngård, Bjergvide i Öja. Hon levde till 1772.

Catharina Stähle, från Gunnilbo bruk över Finland och Ryssland till Öja.

Systrarnas mor bodde även hon i gården. Hennes livsöde och den kraft hon måste ha besuttit är värt att kommentera lite extra. Hon hette

Catharina Ståhle, och enligt Öja dödbok var hon född redan 1660, men förmodligen var det rätta födelseåret närmare tio år senare. Hon var född i Gunnilbo bruk i Bergslagen i Sverige, dotter till klensmedsmästaren Christoffer Ståhle och hans hustru. Familjen flyttade till Forsby bruk i Pernå socken i östra Nylands län i Finland på 1680-talet. Christoffer Ståhle var en välkänd person där och avled inte förrän på 1730-talet, och är antecknad som en förmögen man.

Där i Pernå blev Catharina, förmodligen i slutet av 1680-talet, gift med prästen Henrik Hypping och sedan änka efter honom 1714. Några år senare blev hon och hennes barn förda som fångar till Ryssland och hamnade i Tartariet. Därifrån förmådde hon i femtioårsåldern, vandra hela den långa vägen med sina barn och sin svärson till Sverige. Hur många välnärda 50-åringar av idag hade tagit sig för den vandringen på hundra mil på vinst och förlust utan att ge upp?

På Gotland levde hon vidare ända till 1754 – då enligt kyrkboken 94 år gammal, en ålder som inte kan stämma. Hennes barn som var med till Gotland var Brita, född 1690, Anna Maria, född 1704 och Henrik, född 1710. Hon kan knappast vara född så mycket före 1670 om hennes yngsta barn var fött 1710, och inte heller så mycket efter 1670 om hennes äldsta barn var fött 1690. Det är även ganska troligt att hon hade haft fler barn som hade dött tidigt, i Finland eller i Ryssland.

Jag har hittat hennes son Henriks bouppteckning i Visby. Han är noterad som handelsbokhållare, död ogift 1759, 49 år gammal. Märkligt nog finns handelsbokhållaren även noterad i dödboken för Visby, men finns inte med i motsvarande husförhörslängd, eller i alla fall inte i registret över den.

Henrik bör ha varit liten, endast sex-sju år gammal när han fick dra till Ryssland som krigsfånge tillsammans med sin mor och sina äldre syskon. När han var tolv år kom han tillbaka till det svenska riket och Gotland. Han måste ha fått någon sorts utbildning. Kanske svågern Olof Carnutius lärde honom läsa, skriva och räkna?

Barnlösa syskon och fosterbarn

Under 14 år, från 1730, när Olof Carnutius dog, till 1746, när Anna Catharina gifte sig med Per Hansson, skötte tydligen systerarna ensamma gården tillsammans med sin mor, må vara med hjälp av tjänstefolk. Det måste ha varit en viss sisu i dem!

Brodern Henrik hade så småningom fått arbete i Visby. De två systerarna i Öja är antecknade i hans bouppteckning som hans enda arvtagare. Det fanns en Anders Hypping i Stockholm vid ungefär samma tid, men om han var barn i den

här familjen går inte att utröna.

Inget av syskonen fick några barn. Det yngre paret, Anna Catharina Hypping och Per Hansson, tog dock efter fyra års äktenskap emot två fosterbarn, två små föräldralösa systrar födda vid Bölske i Grötlingbo, med härstamning från Kattlunds. Systrarna Anna Maria och Brita Pehrsson växte sedan upp där vid Skoga. Brita blev gift till Lasses i Öja och Anna Maria fick så småningom överta Skoga tillsammans med sin make Anders Timansson från Eisarve i Levide, med härstamning från Hallbåter i samma socken (bland annat författaren Anna Kajsa Hallgards hemgård).

Hårda villkor

Fosterdottern Anna Maria Pehrsson berättade senare för sina efterkommande om hur känslolack och hård hon hade upplevt sin uppväxt och barndom vid Skoga. Kanske prästsystrarna hade upplevt för mycket ont under sin tid i Ryssland för att kunna visa glädje och förståelse mot barn?

Orsaken till att barnlösa bondepar tog in fosterbarn i gården i gammal tid var huvudsakligen att de skulle bli försörjda på gamla dagar. "De intagna" som man sa, fick så småningom ta över gården mot undantag för de gamlas skötsel.

En hård och oförstående fostermor ger lätt en hård och oförstående fosterdotter när hon blir gift och husmor, och förhållandet mellan den äldre Anna Catharina och den yngre Anna Maria blev tydligen så dåligt att prästsystrarna tillsammans så småningom flyttade till Massarve, en liten gård intill Skoga. (Den ingifte Pehr Hansson hade dött tidigt.) Där levde Brita och Anna Catharina fram till sin död, tydligen under mycket små ekonomiska förhållanden.

Gården vid Skoga gick sedan vidare i släkten under flera generationer, fram till början av 1900-talet, då jorden styckades upp i mindre delar som, liksom boningshuset såldes till grannar.

Ättlingar till den släkten finns det många av. Själv härstammar jag från Anna Maria Pehrsson och Anders Timansson barnbarn Brita Christina som blev gift till Olleifs i Öja, en gård som min familj ännu innehar. Givetvis hade det varit mer spännande att ha härstamning från någon i den finska prästfamiljen, men att nästan göra det får väl gå bra det med.

Medaljongen

På 1930-talet, närmare 200 år efter prästsystrarnas tid, hittade folk som då bodde vid Massarve en gammal medaljong i en stenvast intill den gamla bopplatsen. Medaljongen sattes direkt i samband med systerarna Hypping, vilket kanske kan verka rimligt. Hade någon av dem tappat den eller hade

de gömt den där i sin fattigdom?

Flervåningshuset

När jag skrev om den här familjen på 1990-talet i vår tidning tog jag även upp vad som var en traderad berättelse i min släkt - att prästen Olof Carnutius skulle ha byggt ett fint flervåningshus på sina nyköpta ägor, gården Skoga.

Mer än tio år har gått sedan jag skrev det. Jag har hunnit fundera en hel del på det fina huset och har också hittat fler forskningskällor. När jag fann inventeringarna av Gotlands gårdar för 1700-talet på landsarkivet blev jag mycket förvånad. Skoga hade inte något flervåningshus i sten på 1700-talet. 1755 ansöker prästänkan Brita Hypping om att få lösa in gården från krono- till skattehemman. Då anger hon att det inte finns någon bebyggelse alls på gården, hon har endast bebyggt en liten jordbit intill den, kallad Bjergvide, som hon också ägde, med ett par små hus. Vid inlösningen av Skoga lovade hon att bebygga gården när hon fick möjlighet.

Hilfelings resa på Gotland 1799

Men vad handlade då släkttraditionen om det stora huset om? En påtaglig ledtråd fann jag i boken CGG Hilfelings resor på Gotland. Den sk antikvitetskonduktören CGG Hilfeling reste kring på Gotland strax före sekelskiftet 1800, i huvudsak utsänd för att spåra upp olika typer av fornminnen. Han rapporterade sedan skriftligt om vad han ansåg intressant. Hans anteckningar publiceras i bokform först på 1990-talet.

För Sudret rapporterar han om ett antal ruiner av gamla ståtliga hus: Denna ortens märkvärdiga lämningar av forna vikingars boningshus, här allmänt kallade kastaler, som han beskriver dem. De hade tydligen varit ståtliga hus, byggda i sten med breda murar och ibland i flera våningar. Vid ett par av dem, vid Domerarve och Unghanse nära Öja kyrka, som en gång var stora mäktiga gårdar, fanns då på Hilfelings tid ännu rätt höga murdelar kvar.

Hur bönderna just i den sydligaste delen av Gotland för närmare tusen år sedan, vid vikingatidens slut eller medeltidens början, hade fått ihop rikedomar av det slaget att de kunde uppföra så storslagna boningar hör egentligen inte till denna historia, men att det hade med goda hamnar och seglationsmöjligheter samt därmed sammanhängande stort handelsöverskott att göra verkar mycket rimligt.

Ranarve slott med Skoge kapell

Hilfeling räknar upp de ruiner av stormannahus som Öja och Hamras dåvarande pastor Nils Herlitz hade rapporterat till honom, ett tiotal bara

i Öja socken. Ett av dem kallar han Ranarve slott, ligger antingen på Petes, Skoge eller Ranarve grund. De tre gårdarna låg sedan gammalt i en tät gårdsklunga. Som många av oss vet betyder på Gotland ordet slott ett påfallande stort hus, inte det enorma byggnadsverk som det betyder på fastlandet.

Kvar av det huset finns idag en stor gräsbevuxen kulle. Skoga finns inte som gård längre och det aktuella slottet kallas idag Petes kastal. Detta var den enda av de nämnda ruinerna som benämndes slott enligt Hilfeling.

Före den stora kanalutdikningen på 1880-talet av Honngännarmyr rann det precis intill denna ruin en liten å, och så där 800 år tidigare var den förmodligen farbar för båtar. Landhöjningen har ju gjort sitt sedan dess. Den som då bodde där intill ån, som ledde direkt ut i Östersjön, hade kontroll över sjöfarten från och till hela trakten, kan t o m ha haft möjlighet att ta upp tull för båtar som passerade.

Därmed har jag nog hittat det omtalade flervåningshuset. Vid 1700-talets början kan delar av sidomurarna ännu ha varit synliga och det bör ha funnit gamla muntliga traditioner om ett storståtligt hus. Inte långt därifrån fanns det, enligt en gammal skriftlig beskrivning från 1667,

Petes kastal i Öja på 1940-talet. Okänd fotograf.

ett kapell kallat Skoge Capell, som väl kan tolkas som kapellet som tillhör Skoga. Det känns som att ägaren till Ranarve slott med ett eget kapell en gång försökte tävla med Unghansbonden, som var den som slutligen lyckades få Öja sockens kyrka byggd på sina ägor, trots att de varken var centralt eller praktiskt belägna i socknen.

Kastalerna

Folket kallade de här ruinerna för kastaler konstaterade Hilfeling, vilket ju egentligen betyder ett försvarstorn av sten byggt mot yttre fiender. Tiderna var svåra vid medeltidens början här på Gotland och vid den svenska kusten. Det kom attacker av erövrare och plundrare österifrån fram-

De folki

SVERIGE
PORTO BETALT
PORT PAYÉ

B Föreningspost
Gotlands Genealogiska Förening
c/o Kerstin Jonmyren
Vintervägen 15
611 36 Nyköping

för allt från Baltikum mot den gotländska kusten. Särskilt sydändan av ön drog till sig erövrare, kanske att den blev känd för att inneha gamla skatter. Självklart kunde då ett boningshus byggd med breda stenmurar också tjäna som skyddsrum för den närmaste omöinför de förbise glände och inför omgivningen.

Någonstans på traditionsvägen till min farfar har någon kopplat ihop ruinen efter den tidigmedeltida stormannagården med prästen Carnutius som en kort tid i början av 1700-talet innehade gården strax intill.

Källor:
Dödbok Öja C1
Henrik Hyppings bouppteckning 1757, Visby.
Lemke, Visby stifts herdaminne.

*Henrik Falck, Esbo, Finland, släktforskare som härstammar från släkten Hypping.
Släkttraditioner från Olof Hansson, Olleifs i Öja, undertecknads farfar.*

Skoga, ansökan om inlösen från krono- till skattehemman. 1755.

CGG Hilfelings resor på Gotland. Förlag: Gotlands Fornsal. Utgiven 1994.

Bonelius: Relation om Antiquiteten uthi Öja ock Hamra, handskrift från 1667.

Muntliga traditioner

Delar av denna artikel har redan publicerats i Orä Fällk på 1990-talet, men har här kompletterats med nya forskningsrön.

Bilderna nedan är från vårt årsmöte vid Arkivcentrum Gotland den 18 februari.

